

Lausunto

12.02.2021

Asia: VN/10164/2019

Lausuntopyyntö vaativan sijaishuollon uudistamistyöryhmän ehdotuksesta hallituksen esitysluonnokseksi lastensuojelun vaativaa sijaishuoltoa koskevaksi lainsäädännöksi

Lausunnonantajan lausunto

1. Esitetään lisättäväksi uusi 2 momentti pykälään 4 a § Lapsen oikeus tasapainoiseen kehitykseen ja hyvinvointiin. Selkiyttääkö ehdotus lapsen kasvatuksen, valvonnan ja huolenpidon sekä perusoikeuksiin kajoavien rajoitusten rajanvetoa? Jos ei, miten säännöstä tulisi muuttaa?

Esityksessä todetaan, että lapsen kasvatuksen, valvonnan ja huolenpidon tarkoituksena on lapsen vastuullisuuden ja itsenäistymisen tukeminen sekä lapsen itsetunnon, kehittyvien valmiuksien ja elämäntaitojen kehittymisen tukeminen. Lapsen kasvua ja kehitystä tukee vaatimustason suhteuttaminen lapsen suorituskykyyn ja valmiuksiin. Liian korkean tai matalan vaatimustason asettaminen muodostaa riskin valmiuksien ja taitojen kehittymiselle, mikä saattaa johtaa oman suoristustason asettamisen haasteisiin vielä aikuisuudessaakin. Vaatimustason merkitystä tulisi esityksen perusteluissa konkretisoida, jotta kaikille osapuolille olisi selvää, mitä sillä kulloinkin tarkoitetaan. Esityksessä tulisi ottaa kantaa, miten lapsen ikätaasoista suorituskykyä ja valmiuksia arvioidaan. Tällaisen arvioinnin tueksi sosiaalihuollon työntekijöillä tulisi olla lapsen psyykkiseen kasvuun ja kehitykseen erikoistuneiden asiantuntijoiden, kuten psykologien, tuki.

Nykyinen lastensuojelulaki sallii joko suoraan tai epäsuorasti muun kuin rangaistustarkoituksessa sovelletun voimankäytön, jota tarvitaan sijaishuollossa olevien lasten suojelemiseksi. Erityisesti tämän säädöksen käytännön toteuttamistavat ja soveltamisala ovat leimanneet lastensuojelun sijaishuollon epäammattilliseksi ja ammattieettisesti kestäättömäksi toiminnaksi. Esitys selkiyttää lapsen oikeuksiin puuttumista sekä lapsen että työntekijän oikeusturvan kannalta. Selkiyttämällä rajapintaa työntekijöiden on helpompi määrittää, miten lasta ja asuinyksikköä turvaavia ja suojaavia, lapsen perusoikeuksiin kajoavia rajoituksia käytännön tasolla sovelletaan. Tilanteet, joissa rajoituksia käytetään, syntyvät tyypillisesti äkillisesti ja ovat heikosti ennakoitavissa. Esityksessä esiin nostettu koulutus rajoitustoimenpiteisiin turvautumisen minimoimisesta on kannatettava. On tärkeää, että lapsen osallisuutta päätöksentekoon tuetaan myös rajoitustoimenpiteitä käytettäessä, ja että lasta rajoitetaan vain määrättyjen, välttämättömiksi katsottujen asioiden osalta.

Vaativan sijaishuollon järjestämisessä ammatillinen osaaminen ja henkilöstömäärä ovat perusta, joka määrittää sijaishoitopaikan luonteen lapsen yksilöllisten tarpeiden ja vaatimustason kannalta. Lapsen oikeuksien ja hyvän kohtelun turvaamiseksi sekä vahvistamiseksi esitetään, että olisi tarpeen tunnistaa nykyistä paremmin se pieni joukko, jolla on muita suurempi riski joutua rajoitustoimenpiteiden kohteeksi ja miettiä vaihtoehtoisia toimintatapoja heidän tarpeisiinsa vastaamiseksi.

Esitys vaatii koko lastensuojeluprosessin tarkastelua: lapsen erityistarpeiden tunnistamista, lapsen vaatimustason kannalta huolellista sijaishuoltopaikan arviointia sekä erityisen ammattitaidon ja huolellisen palveluiden integraation jo sijoituksen suunnitteluvaiheessa. Tämä korostuu, koska sijaishuollon tarve voi olla vuosia ja usein täysi-ikäisyyteen asti kestävä.

2. Esitetään säädettäväksi lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden asiakasmitoitus 35 lasta/sosiaalityöntekijä (13 b §). Mitä vaikutuksia näette ehdotuksella olevan?

Esitetty asiakasmitoitus (35 lasta/sosiaalityöntekijä) on askel parempaan suuntaan. Monilapsisen perheen lapset tulee huomioida yksilöinä asiakasmääriä laskettaessa, jos kaikki perheen lapset on määritelty asiakkuuteen. Käytännössä asiakasmäärään lasketaan useimmiten perheet, jolloin yhdellä sosiaalityöntekijällä voisi olla asiakkaina 35 perhettä ja lähes sata lasta.

Sijaishuollon perhehoidossa esitetty lapsimäärä yhdelle sosiaalityöntekijälle on liian suuri, jos sijaisperheet ovat pitkien matkojen päässä. Käytännön asioiden hoitaminen onnistuu myös viesteillä ja etäyhteyksin, mutta vaarana on, että etäyhteydet vakiintuvat, eikä tapaamisia ole riittävästi kasvotusten. Aitoon vuorovaikutukseen tarvitaan myös kasvotusten kohtaamista, jolloin ihminen kokee tullessa kohdatuksi ja nähdyksi.

Esityksen perusteluissa kuvataan sosiaalityöntekijän ammatillista toimintaa muun muassa verbeillä vastaa, laatii, osallistuu ja valvoo. Nämä käsitteet ohjaavat ymmärtämään sosiaalityöntekijän tehtävän palveluohjauksena ja juridishallinnollisen prosessin hoitajana. Esityksessä olisi hyvä huomioida vastuusosiaalityöntekijän mahdollisuus psykososiaaliseen sosiaalityöhön, jota tarvitaan vuorovaikutussuhteessa, sillä muutos vaatii toimivaa vuorovaikutussuhdetta. Sosiaalityöntekijälle ei yksiselitteisesti määrity säädösten avulla mahdollisuutta kasvotusten tapahtuvaan vuorovaikutukseen sekä lapsen, että hänen arjessaan vanhemmuutta edustavien aikuisten kanssa. Esityksen perusteluissa esiin nostettu ajatus, että lapselle pyritään turvaamaan sama sosiaalityöntekijä koko lastensuojelun prosessin ajan, on kannatettava, jotta lapsen ympärillä olevien turvallisten aikuisten vaihtuvuus olisi vähäistä. Mikäli mahdollista, tämä olisi hyvä lisätä myös lakiesitykseen pykälätasolle.

Esityksellä pyritään turvaamaan sosiaalityöntekijälle aikaa paneutua kunkin lapsen yksilölliseen elämäntilanteeseen ja sen tuomiin muutostarpeisiin. Jos esitetty mitoitus saavutetaan, paranee sosiaalityöntekijän mahdollisuus tavata lapsi ja hänen perheensä henkilökohtaisesti ja ottaa lapsen läheis- ja viranomaisverkosto mukaan muutostyöskentelyyn. Sosiaalihuoltolaki ja lastensuojelulain viittaukset vanhempiin ja lapsen muihin läheisiin velvoittavat sosiaalityöntekijää huomioimaan

lapsen läheisverkoston, joka voi merkittävästi edesauttaa muutoksen onnistumista. Esitykseen olisi hyvä vielä kirjata, miten lapsen osallisuudesta häntä koskevassa päätöksenteossa huolehditaan.

Lakiesityksessä 14 §:än tehty muutos moniammatillisen asiantuntemuksen turvaamisesta on tärkeä tuki lastensuojelulle. Esityksessä puhutaan monialaisesta yhteistyöstä ja pyritään selkiyttämään yhteistyövelvoitetta, mutta olisi hyvä vielä määrittää, mitä käytettävissä oleminen konkreettisesti tarkoittaa. Kunnan tai kuntien asiantuntijaryhmä, joka koostuu sosiaali- ja terveydenhuollon edustajista, lapsen kasvun ja kehityksen asiantuntijoista sekä muista asiantuntijoista, ei välttämättä ole riittävä vastaamaan pykälän edellytykseen siitä, että mainittua asiantuntemusta olisi aidosti käytettävissä lapsen huostaanottoa ja sijaishuoltoa koskevissa asioissa ja muussa lastensuojelun toteuttamisessa. Lastensuojelulla tulisi olla käytössä alueellisten palvelurakenteiden osana moniammatillinen asiantuntemus mukaan lukien esimerkiksi lapsen kasvun ja kehityksen sekä terveydenhuollon ja oikeudellista asiantuntemusta.

3 a. Vastaavatko 15 §:n täsmennykset tätä tavoitetta?

Kyllä pääosin

3 b. Mitä käytännön vaikutuksia näette ehdotuksella olevan?

Konkreettinen määritelmä lastensuojelun asiakkaana olevan lapsen oikeudesta sosiaali- ja terveydenhuollon perus- ja erityispalveluihin voi turvata systemaattisemmin tarvittavat tutkimukset, hoidon ja tuen. Lastensuojelun asiakkaana olevien lasten sairaudet, oppimisvaikeudet tai kehityshäiriöt ovat verraten usein alidiagnosoituja ja siksi ilman tarvittavaa hoitoa ja tukea. Päätöksentekoprosessien läpinäkyvyyden lisäämiseksi olisi hyvä, että sosiaalityöntekijällä olisi mahdollisuus saada kirjallisesti perusteltu kannanotto, mikäli terveydenhuolto katsoo, etteivät terveydenhuollon palvelut määrättyssä tilanteessa sovellu lapsen hoitamiseen. Kannanotossa tulisi mahdollisuuksien mukaan myös arvioida sitä, millaiset toimenpiteet olisivat terveydenhuollon näkökulmasta ensisijaisia, tai missä tilanteessa terveydenhuoltopalveluiden soveltuvuutta voidaan arvioida uudelleen. Terveydenhuollon palveluiden sopimattomuus ei voi perustua siihen, että lapsen tilanne tulisi ensin vakiinnuttaa sijaishuollossa. Myös siinä tilanteessa, että lapsen ei katsota olevan ensisijaisesti esimerkiksi psykiatrisen hoidon tarpeessa, mutta lapsella tai lastensuojelulla on kuitenkin perusteltu huoli lapsen psyykkisestä voinnista, tulee lapselle turvata mahdollisuus tilanteen arviointiin ja psyykkiseen tukeen esimerkiksi sijaishuollossa työskentelevän psykologin vastaanotolla, mikäli opiskelu- tai perusterveydenhuollon palveluiden ei katsota olevan riittävä tuki.

15 a §:n 2 momenttia koskevissa perusteluissa keskeisiksi yhteistyötahoiksi on listattu päivähoito- ja neuvolapalvelut sekä koulu- ja nuorisotoimi sekä opiskelu- ja terveydenhuollon palvelut. Tähän luetteloon tulisi lisätä perusterveydenhuolto sekä erikoissairaanhoidon (erityisesti neurologiset ja psykiatriset palvelut).

15 §:n uuden 4 momentin perusteluissa viitataan lapsen huoltajien ja huolenpidosta vastaavien henkilöiden tukemiseen sekä terveydenhuollon monialaiseen yhteistyöhön, sekä 49 §:n mukaiseen

vaativan sijaishuollon kuntouttavaan työskentelyyn ja integroituun palvelumalliin. Esityksestä kuitenkin puuttuu näiden sisältöjen konkreettinen määrittely (mitä pitää sisällään esimerkiksi kuntouttava työskentely).

4. Ehdotuksessa esitetään säädettävän lapsen sosiaalihuollon asian vireille tulosta voimassa olevan lastensuojeluasian vireille tulon sijaan. Tavoitteena on, että tämä vahvistaisi sosiaalihuollon palvelutarpeen arvioinnin ensisijaisuutta. Onko ehdotettu sääntely tarkoituksenmukainen asetetun tavoitteen kannalta?

Kyllä

Vapaamuotoiset huomiot kohdasta 4

Esitysteksti on selkeä ja ymmärrettävä. Se selkiyttää rajanvetoa ja sen myötä toimimisen tapaa määrittellä sosiaalihuollon ja lastensuojelun asiakkuuksia.

26 §:än on lisätty tarkennus siitä, että lastensuojelutarpeen arviointi tulisi tehdä yhdessä lapsen ja hänen läheistensä kanssa. Asiakkaiden osallisuuden korostaminen on kannatettava parannus. Kyseisessä pykälässä myös todetaan, että sosiaalityöntekijän tulisi arvioida lastensuojelun palveluiden ja tukitoimien lisäksi myös niihin liittyvien muiden palveluiden tarvetta sekä ohjata lapset ja perheet tarvittaessa muiden palveluiden piiriin. Pykälässä todetaan, että sosiaalityöntekijä voi tarpeen mukaan olla yhteydessä esimerkiksi yhteistyötahoihin tai asiantuntijoihin sosiaalihoitolain 41§:n mukaisesti. Kyseisessä pykälässä tulisi tarkentaa, että sosiaalityöntekijällä tulee olla mahdollisuus hyödyntää arvionsa tueksi myös lastensuojelun omana palveluna moniammatillista asiantuntijuutta 14 §:ssä määritellyllä tavalla.

5. Ehdotuksessa esitetään lastensuojelun asiakkuuden päättymisestä säätämistä. Mitä käytännön vaikutuksia tällä sääntelyllä olisi?

Asiakkaan oikeusturvan kannalta on hyvä, että asiaa selkiytetään. On hyvä, että saadaan niin sanotut roikkumaan jääneet asiakkuudet päätettyä, ja kaikille osapuolille on selvää, milloin ja millä perusteilla asiakkuus on päätetty. Esityksen mukaan asiakkuuden päättymisestä tulee ilmoittaa viipymättä lapselle ja huoltajille tai muulle lapsen hoidosta ja huolenpidosta vastaavalle henkilölle. Esitykseen tulisi lisätä, että asiakkuuden päättymisestä on asiakkaan luvalla tiedotettava myös muita keskeisiä yhteistyötahoja, kuten opiskeluhoitoa tai psykiatrisesta hoidosta vastaavaa tahoa.

6 a. Arvioitko ehdotetun säädöksen johtavan käytännössä avohuollon palvelujen kehittämiseen?

Kyllä pääosin

6 b. Miten arvioitte tämän tavoitteen toteutuvan ehdotetun säännöksen avulla?

Ajatus on kannatettava, mutta vaatii konkretiaa toteutuakseen käytännössä. Säännös kaipaa yksiselitteistä tekstiä ja velvoittavia verbejä, jotta avohuollon palvelujen kehittäminen aidosti etenee.

Lakiesityksen 36 § määrittelee, että asiakasperheelle on järjestettävä esimerkiksi lapsen hoitoa ja kuntoutumista tukevia terapiapalveluja sekä tehostettua ja moniammatillista perhetyötä. Esityksen 37 b §:ssä säädetään, että lapselle voidaan järjestää tehostettua avohuollon kuntouttavaa tukea, jonka tarkoituksena on ehkäistä kodin ulkopuolisia sijoituksia. Esityksessä voisi tuoda vielä selvemmin esiin, miten nämä konkreettisesti toteutetaan. Vaikka sosiaalityöntekijän tehtävänä on arvioida tarvetta sekä järjestää lapsen ja perheen tarvitsemat muut kuin sosiaalihuollon palvelut moniammatillisena yhteistyönä, on myös realiteetti, kuten esityksen perusteluissakin todetaan, ettei sosiaalityöntekijä voi tosiasiallisesti päättää muiden toimijoiden tarjoamista palveluista. Käytännössä palveluiden järjestäminen myös vie aikaa, mikä ei vastaa erityisesti tehostetun avohuollon tukitoimia tarvitsevien perheiden usein kiireelliseen palvelutarpeeseen lapsen sijoittamisen estämiseksi. Lastensuojelua tulisi resursoida siten, että avohuollon moniammatillisia tehostettuja tukitoimia olisi tarpeen mukaan mahdollista toteuttaa myös lastensuojelun omana toimintana. Perhettä ja läheisverkostoa osallistavat menetelmät tukevat yhteisöllisyyttä ja kannattelevat tavoiteltavaa ja/tai aikaansaataa muutosta lapsen ja perheen elämässä. Muutoksille ja niiden pysyvyyden varmistamiselle tulee antaa aikaa ja mahdollisuus, sillä ne usein voivat vaatia vuosia kestävä työtä yhteistyössä perheen kanssa.

7. Sijaishuoltopaikan valintaa koskevaa sääntelyä ehdotetaan täsmennettävän. Sijaishuoltopaikan valinnassa tulisi aina arvioida yksilöllisesti lapsen etu, lapsen tarpeita vastaava kuntoutuksellinen osaaminen ja lapsen varhaiskasvatuksen, perusopetuksen ja muun opetuksen sekä siihen tarvittavan tuen varmistaminen. Millaisia vaikutuksia näette ehdotetulla sääntelyllä olevan sijaishuoltopaikan valintaan ja sitä koskevaan päätöksentekoon? Onko pykälän sääntely asetettujen tavoitteiden näkökulmasta riittävä?

Ehdotetut täsmennykset ovat kannatettavia. Lastensuojelun asiakkuudessa myös sijaishoitopaikan valinta on erityistä tarkkuutta ja ennakkointia vaativaa arviointia sekä lapsen, että läheisverkoston kannalta. Sosiaalityöntekijällä tulee esityksen mukaisesti olla käytettävissään laajasti tietoa lapsen hyvinvointiin vaikuttavista tekijöistä ja terveydellisestä tilasta ennen sijoituspäätöstä ja sijaishuoltopaikan valintaa. Monialaiseen asiantuntemukseen ja tutkimukseen perustuvien tietojen hyödyntämiseksi sosiaalityöntekijällä tulee tarvittaessa olla mahdollisuus konsultoida esimerkiksi kasvuun ja kehitykseen sekä lapsen hyvinvointiin perehtyneitä ammattilaisia. Valitun sijaishoitopaikan ja sen ympäristön tulee kyetä vastaamaan nykyhetkessä ja/tai pitkällä aikavälillä sijoitettavan lapsen ja hänen läheisverkostonsa tarpeisiin. Lastensuojelutoimien tavoitteena on turvata ja mahdollistaa sijoitustoimella lapsen terve ja turvallinen kasvu ja kehitys. Valinnassa lueteltujen, huomioitavien seikkojen lisäksi tulee varmistaa tarpeen mukaiset perusterveydenhuollon palvelut sekä erityisesti erikoissairaanhoidon (esim. neurologiset ja psykiatriset) palvelut. Tärkeää on myös sijaishoitopaikan kyky vuorovaikutukseen ja yhteistyöhön vanhempien ja läheisverkoston kanssa. Erityisiä ovat tilanteet, joissa esimerkiksi lapsen vanhemmat ovat kehitysvammaisia, eikä heidän tilanteensa muutu samalla tavoin kuin esimerkiksi riittävien hoito- ja tukitoimien myötä mielenterveys- tai päihdeongelmien osalta saattavat parantua.

8. Lapsen sivistyksellisten oikeuksien toteutumisen tukemista ehdotetaan vahvistettavan erityisesti sijaishuollon aikana (49 a §, 50 §, 52 a §, 57 § ja 60 d §). Miten ehdotettu sääntely vastaa lapsen sijaishuollon aikaiseen tuen tarpeeseen perusopetuksen ja toisen asteen tutkinnon suorittamisessa?

Tärkeä parannus. Olennaista tässäkin olisi monialainen yhteistyö selkein sopimuksin.

9 a. Onko 49 a §:n sääntely vaativasta sijaishuollosta tarkoituksenmukainen ja toteutettavissa käytännössä?

Ei pääosin

9 b. Mitä käytännön vaikutuksia ehdotuksella olisi?

Esitys selkiyttäisi vaativaa sijaishuoltoa, joskin olisi hyvä selventää, mitä käytännössä tarkoittaa, että vaativan sijaishuollon järjestäminen ”edellyttää tehostettua vaativaa erityisosaamista, toiminnallisesti integroitua sosiaali- ja terveydenhuollon ammatilliseen osaamiseen perustuvaa kuntouttavaa työskentelyä sekä intensiivistä ammatillisesti koulutetun aikuisen läsnäoloa”. Esityksessä olisi hyvä täsmentää, minkälaista erityisosaamista ja millä tavoin koulutettua henkilöstöä sijaishuoltopaikalla konkreettisesti tulisi olla, jotta se voi vastata vaativan sijaishuollon järjestämisestä. Miten käytännössä järjestettäisiin esityksen perusteluissa ilmaistu ajatus siitä, että tiettyyn osa-alueeseen (esimerkiksi lasten päihdeongelmat ja eri sukupuolten erityispiirteet tai harvinaiset neuropsykiatriset oireet) olisi erikoistunut vain osa vaativan sijaishuollon sijaishuoltopaikoista. Voiko syntyä tilanne, jossa lapselle on entistä vaikeampi löytää soveltuvaa paikkaa, mikäli juuri kyseessä olevaa erikoistumista sisältävät paikat ovat täynnä.

Sääntelyssä olisi hyvä huomioida myös vähemmän vaativa sijaishuolto, sillä siinä tehdyt virheet voivat johtaa vaativan sijaishuollon tarpeeseen. Missä määritellään erilaiset sijaishuoltotyypit ja –paikat?

10. Selkeyttääkö ehdotettu muotoilu erityisen huolenpidon jakson hoidollista ja kuntouttavaa sisältöä?

Kyllä pääosin

Vapaamuotoiset huomiot kohdasta 10

Esityksen mukaan vaativa sijaishuolto olisi pääasiassa integroitua palvelua ja se järjestettäisiin lastensuojelulaitoksessa lastensuojelulain nojalla. Muut palvelut järjestettäisiin integroidussa palvelussa joko kunnan muiden palvelujen kanssa, yhdessä sairaanhoitopiirin kanssa tai yksityisten toimijoiden kanssa tehtävillä sopimuksilla. Vaativan sijaishuollon laitoksilla on esityksen mukaan ”oltava käytettävissään riittävä lääketieteen, psykologian ja sosiaalityön asiantuntemus”. Esityksessä voisi vielä tarkentaa, mikä on riittävä ja mitä konkreettisesti tarkoittaa olla käytettävissä. Erityisen huolenpidon jakson aikana 60 §:ssä tarkoitetun asiantuntemuksen omaavien henkilöiden on säännöllisesti tavattava lasta sekä osallistuttava lapsen hoidon ja kuntoutuksen suunnitteluun ja toteutukseen sekä säännöllisesti arvioitava ja seurattava asetettuja tavoitteita. Jotta edellä mainittu on käytännössä mahdollista toteuttaa, esitetään pohdittavaksi, tulisiko pykälää tarkentaa siten, että vaativaa sijaishuoltoa toteuttavilla laitoksilla olisi 60 §:ssä tarkoitetun asiantuntemuksen omaavia henkilöitä osana henkilöstöä.

Kannatettava uudistus esityksessä on laitosten lupaharkintaprosessiin liittyvä laitokselle asetettu vaatimus, jonka mukaan vaadittu integroitu palvelu ja siihen liittyvä osaaminen on oltava tosiasiallisesti mahdollista järjestää laitoksessa. Esityksen muotoilu ”viimekädessä kunnalla on järjestämisvastuu lapsen terveydenhuollosta terveydenhuoltolain sekä lastensuojelulain 15 §:n nojalla”, voi tehdä kuitenkin integroitujen palvelujen järjestämisestä pitkien välimatkojen maassa vaikeaa, jos järjestämisvastuu jää lapsen kotikunnalle.

11 a. Vastaako ehdotettu muotoilu näihin tavoitteisiin?

Kyllä

11 b. Millaisia vaikutuksia erityisen huolenpidon jakson pidentämisellä olisi?

Pidentäminen voisi rauhoittaa lapsen tilanteen selvittelyä ja mahdollistaa kokonaisvaltaisemman kuvan muodostamisen lapsen avun ja hoidon tarpeista. Pidentäminen voisi myös mahdollistaa lapsen läheisverkoston ottamisen mukaan kuntoutusprosessiin.

12. Erityisen huolenpidon jakson päätöksenteko: Millaisia vaikutuksia olisi nykyisen päätöksentekorakenteen (30 + 60 vrk) muuttamisella siihen, että jatkossa yksi päätös mahdollistaisi enemmillään 90 vuorokauden erityisen huolenpidon jakson ja sen jälkeen tarvittaessa enimmillään toisen 90 vuorokauden jakson?

Muutos takaisi intensiivisen arviointijakson ja vähentäisi byrokratiaa, mikä voi lisätä toiminnan laatua.

13. Onko ehdotettu erityisen huolenpidon asumisyksiköiden henkilöstöresurssi (59 a §) riittävä?

Ei pääosin

Vapaamuotoiset huomiot kohdasta 13

Ehdotetun henkilöstöresurssin avulla ei välttämättä pystyittäisi toteuttamaan esitettyjä muutoksia huomioiden, että palvelua käyttävä kohdejoukko on erityisen vaativa. Vaativaa sijaishuoltoa tarvitsevat lapset, joilla on erityinen tai monialainen tuen tarve, johon vastaaminen edellyttää suunnitelmallista ja tehostettua vaativaa erityisosaamista. Säädöksessä olisi hyvä tarkentaa, minkälainen resursointi myös koulutuksen ja kokemuksen osalta yksikössä tulee olla, jotta erityisen huolenpidon jaksoja voidaan toteuttaa. Tehostettuun vaativaan sijaishuoltoon tarvitaan vastuusosiaaliryöntekijänä, ohjaajana tai kasvattajana toimittaessa ryöntekijöitä, joilla on riittävästi työkokemusta sekä tarvittava koulutus (erityissosiaaliryöntekijän tai -sosiaaliohjaajan pätevyys). Riittäväällä asiantuntemuksella voidaan turvata myös tutkimuksellisen tiedon ja menetelmien systemaattisempi hyödyntäminen sijaishuollossa. Vaativasta sijaishuollosta vastaavilla yksiköillä tulee olla käytössään myös lääketieteen ja psykologian asiantuntemusta osana henkilöstöresurssia, jotta esimerkiksi erityisen huolenpidon jaksoille asetetut velvoitteet voidaan täyttää.

14 a. Onko ratkaisu tarkoituksenmukainen?

Kyllä

14 b. Mitä vaikutuksia sillä olisi?

Muutos on selkeä parannus, joka voi selkiyttää vastuuta ja työnjakoa sijaishuollon järjestämisessä. Muutos myös mahdollistaa aiempaa kokonaisvaltaisemman ja intensiivisemmän väliintulon määräytyissä tilanteissa. Esitykseen kirjattu ehdotus sijaishuoltopaikkojen keskinäisistä eroista voi avata uudenlaisen mahdollisuuden vaikeissa ja haavoittuvissa oloissa elävien lasten ja heidän läheistensä tukemiseen. Myös lastensuojelun toimijat voisivat hyötyä uudenlaisesta lähestymistavasta.

Erityisen huolenpidon jaksot puuttuvat yksilön oikeuksiin, jolloin se on toteutettava virkamiestyönä. Kyseessä on julkisen vallan käyttö, jonka valvonta tulee säädellä yksiselitteisesti. Erityisen huolenpidon jaksot vaativat sekä yksilön, että valtaa käyttävien oikeusturvan kannalta oikeudellisten kysymysten, vastuu- ja velvollisuuskysymysten sekä resursointi- ja valvontakysymysten ratkaisemista systemaattisesti ja keskitetysti. Tällöin myös erityisestä huolenpidosta tulisi vähitellen läpinäkyvää edellyttäen huolellista valmistelua ja toimeenpanoa.

15. Miten 11 luvun säännökset rajoituksista toteuttavat sijaishuollossa olevien lasten perus- ja ihmisoikeuksia?

Konkreettiset, yksiselitteisesti kirjatut säädökset henkilökunnan riittävydestä ja osaamisesta lapsen huolenpidossa ja valvonnassa ovat perusta, jolle voidaan rakentaa kaikille osapuolille turvalliset ja lapsen ihmisarvoa kunnioittavat rajoitustoimenpiteet ja niiden toteuttamistavat. Toimintatapojen tulisi olla kaikissa tilanteissa eettisesti kestäviä. Koulutuksen ja osaamisen ohella henkilöstön pätevyysvaatimukseen tulisi vaativan sijaishuollon osalta lisätä vaatimus mieluiten useamman vuoden alan työkokemuksesta. Lisäksi olisi hyvä harkita, tulisiko koulutuksen, osaamisen sekä henkilöstön riittävyyden varmistamiseksi luoda raportointi- / seurantajärjestelmä, eli täsmentää, mikä taho toimintaa valvoo ja millä keinoin sekä sanktioin.

63 § Yhteydenpidon rajoittamista koskeva päätös

Yleisesti ehdotetut muutokset vastaavat käytännön tilanteisiin pääsääntöisesti hyvin. Toteutuessaan säännökset täsmentävät juridishallinnollista prosessia ja sekä sosiaalialan vaihtelevia toimintatapoja. Lisäksi ne selkiyttävät lapsen yksilöllisiä oikeuksia ja puuttumisen rajoja samalla, kun ne tukevat työntekijöitä ammattieettisesti ja tarkentavat eri osapuolten etua ja oikeusturvaa.

63 §: Esitys vaikuttaa kannatettavalta.

65 § Aineiden ja esineiden haltuunotto

Säädös selkiyttäisi eri osapuolten oikeuksia ja velvollisuuksia nykytilanteeseen nähden.

66 § Henkilöntarkastus

Esityksen mukaan ”tarkastus tulisi toimittaa yhdessä sopien ja neuvotellen, eikä sen toteuttamiseksi voitaisi käyttää muita voimakeinoja. Tämä edellyttää henkilökunnalta riittävää 61 c §:ssä vaadittua koulusta ja osaamista sekä riittävää henkilökunnan määrää.” Tähän voi sisältyä riski siitä, että nuoren ja aikuisen välisessä suhteessa kieltäytyminen käynnistää valtapelin, joka voi vaikuttaa koko sijaishuollon asuinyksikköön. Esitetään pohdittavaksi olisiko syytä tarkentaa, kenen toimesta tarkastus on vastustuksesta huolimatta mahdollista viime kädessä tehdä. Työvuorossa olevaa ohjaajaa/kasvattajaa ei tulisi velvoittaa tekemään lapselle henkilökohtaista tarkastusta, vaan asuinyksikössä tulisi olla mahdollisuus pyytää toinen työntekijä tekemään esimerkiksi taskujen tai repun tarkastus lapsen ja ohjaajan välisen valtapelin ehkäisemiseksi.

68 § Kiinnipitäminen

Selkeä kirjaus, jossa käsitteet, rajat ja kiinnipitäminen ovat toimenpiteinä täsmällisesti määritelty.

69 § Liikkumisvapauden rajoittaminen

Säädös vaikuttaa kannatettavalta, mutta voi vaatia käytännön tasolla uudenlaista ajattelua ja kekseliäisyyttä. Esitetään harkittavaksi, tulisiko säätää myös siitä, millä tavoin pykälän toteutumista ja toteuttamista koordinoidaan ja valvotaan.

69 a § Luvatta laitoksesta poistuneen lapsen palauttaminen

Esitys vaikuttaa kannatettavalta, mutta olisiko syytä säätää tarkemmin työnjaosta ja vastuista. Jotta säädös toimisi lain tarkoittamassa mielessä, sen tulisi olla velvoittavampi. Lastensuojelu vastuullisena toimijana voitaisiin velvoittaa yhteistoiminnassa esimerkiksi poliisin kanssa laatimaan toimintamalli luvatta poistuneiden etsimiseksi ja palauttamiseksi laitokseen. Karkureissuilla lapsi usein tekee rikoksia tai joutuu niiden kohteeksi. Mallia voisi ottaa esimerkiksi lapsen seksuaalisen hyväksikäyttötilanteiden hoitamisesta Suomessa, jossa lastensuojelua on velvoitettu vastuullisena toimijana laatimaan esimerkiksi poliisin kanssa yhteistyössä tehtävä moniammatillinen toimintamalli kyseessä oleviin tilanteisiin.

70 § Eristäminen

Esityksessä ei ole konkretisoitu sitä, mikä on eristämistä vaativa kiireellinen tilanne, vaikka se on eri osapuolten oikeusturvan kannalta perustavaa laatua oleva kysymys. Eristämisessä ennakoiva pelisääntöjen yksilökohtainen sopiminen ja kirjaaminen tukevat ammattieettisesti kestävää toimintaa sekä vahvistavat sekä lapsen että työntekijän oikeusturvaa.

72 § Erityiset rajoitukset erityisen huolenpidon jakson aikana

Päätökseen perustuva lapsen rajoittaminen erityisen huolenpidon jaksolla vahvistaa lapsen oikeusturvan lisäksi myös työntekijöiden / päätöksentekijän oikeusturvaa sekä toimimisen rajoja. Lapselle tulisi ikä- ja kehitystaso huomioiden sanoittaa rajoituspäätöksen tai –toimenpiteen perusteet ja merkitys eri osapuolten kannalta, kun akuutti tilanne on mennyt ohi, mikä tarkoittaa lapsen kuuntelua, lapsen mielipiteiden ja tunteiden tarkastelua. Kohtaava keskustelu lapsen kanssa vähentää vähitellen lapsen epätoivottua käyttäytymistä, epäoikeudenmukaisuuden kokemusta ja turvattomuuden tunteita, ja auttaa lasta ymmärtämään omaa käyttäytymistään suhteessa tilanteeseensa. Erityisesti lapsen fyysiseen koskemattomuuteen puuttuminen muodostaa riskin traumatisoitumiselle. Tilanteiden purkaminen myös kriisi- ja traumatyöhön perehtyneen ammattilaisen kanssa tulee olla mahdollista, mikäli lapsi ei koe mahdollisena tai riittävänä käsitellä asiaa arjessa läsnä olevien sijaishuoltopaikan työntekijöiden kanssa. Myös työntekijöillä tulee olla mahdollisuus säännölliseen työnohjaukseen.

17 a. Toteuttaako säännös tätä tavoitetta?

Kyllä

17 b. Millaisia vaikutuksia ehdotetulla 71 §:ssä säädetyillä erityisillä rajoituksilla näette olevan lapsen päihdehoidon ja -kuntoutuksen toteuttamiseen?

Esitetyt rajoitukset lisääisivät päihteitä käyttävän lapsen päihdehoidon ja -kuntoutuksen intensiteettiä. Rajoitusten ja toimenpiteiden täsmennykset turvaavat lasta sekä selkiyttävät ammatillista toimintaa, kuten puuttumisen rajoja, työntekijän oikeuksia ja velvollisuuksia.

18. Miten 69 a §:ssä ehdotetut muutokset mahdollistavat luvatta laitoksesta poistuneen lapsen palauttamisen?

Jotta säädös toimisi lain tarkoittamassa mielessä, lastensuojelu tulisi vastuullisena toimijana velvoittaa yhteistoiminnassa esimerkiksi poliisin kanssa laatimaan toimintamalli luvatta poistuneiden etsimiseksi ja palauttamiseksi laitokseen. Mallia voisi ottaa esimerkiksi lapsen seksuaalisen hyväksikäyttötilanteiden hoitamisesta Suomessa, jossa lastensuojelua on veloitettu vastuullisena toimijana laatimaan esimerkiksi poliisin kanssa yhteistyössä tehtävä moniammatillinen toimintamalli kyseessä oleviin tilanteisiin.

19. Miten tehokkaasti ehdotettu 73 §:n mukainen säännös toteuttaa eristämisen täytäntöönpanon valvontaa?

Säädös lisäisi eristämistilanteessa lapsen oikeusturvaa ja selkiyttäisi eristämisen perusteita. Päätösmenettely lisää eristyksen käytön läpinäkyvyyttä ja tarkoituksenmukaisuutta, koska se tulee perustella päätökseen.

20. Miten tehokkaasti ehdotettu 74 §:n säännös kirjaamisveloitteesta ja toimittaminen kuukausittain aluehallintovirastoon toteuttaa rajoitustoimenpiteiden valvontaa?

Kirjaamisveloite ja raportointi aluehallintovirastoon ovat ehdottomia valvontakeinoja. Oleellista on niiden tulkinta. Parhaimmillaan tiedot voitaisiin nähdä lastensuojelulaitosten henkilöstöresurssi- ja osaamiskysymyksinä sekä ilmentyminä lasten hädästä ja haavoittavista elämäntilanteista. Esiin nousseisiin kysymyksiin tulisi reagoida palvelujärjestelmän eri tasoilla, eikä tulkita kysymyksiä vain esimerkiksi yksittäisen työntekijän tai toimintayksikön kyvyttömyytenä vastata haastavan lapsen kasvatuksesta, huolenpidosta ja valvonnasta.

21. Ovatko ehdotetut jälkihuollon sisältöä koskevat täsmennykset riittäviä?

Kyllä pääosin

Vapaamuotoiset huomiot kohdasta 21

Alaikäisen ja täysi-ikäisen jälkihuollossa olevan asiakkaan jälkihuollon tavoitteet voivat merkittävästi poiketa toisistaan, ja täysi-ikäisen kohdalla perheen yhdistäminen ei välttämättä ole jälkihuollon pääasiallinen tarkoitus. Tästä huolimatta nuoren aikuisen elämässä oma primaariperhe on usein hyvin keskeisessä roolissa tukemassa nuoren itsenäistymistä ja oman elämän alkua, joten läheisten mukaan ottaminen jälkihuoltoon mahdollisuuksien mukaan on myös heidän kohdallaan perusteltua.

22. Ehdotetaan säädettäväksi uusi laki valtion lastensuojelulaitoksista ja täsmennettävän valtion lastensuojeluyksiköiden tehtäviä vaativan sijaishuollon ja perusopetuksen integroituna palveluna. Valtion lastensuojeluyksiköiden tehtävänä olisi vaativan sijaishuollon ja perusopetuksen integroidun palvelun, erityisen huolenpidon sekä lastensuojelun jälkihuollon järjestäminen. Vastaisiko ehdotetun lain 2 § vaativan sijaishuollon tarpeisiin?

Kyllä pääosin

Vapaamuotoiset huomiot kohdasta 22

Perusopetuksen ja ammattikoulutuksen osuus pitäisi täsmällisemmin säädellä erityisesti jälkihuollon osalta.

23 a. Pykälä x tai pykälät x-x §:t ovat hyvät ehdotetussa muodossa.

Vapaamuotoiset huomiot koko esityksestä: Esitys koskee ensisijaisesti vaativaa sijaishuoltoa koskevaa lainsäädäntöä, mutta siinä määritellään myös lastensuojelun avohuollon palveluita. Esitetyt lisäykset vahvistavat lapsen perusoikeuksien toteutumista ja ovat täten merkittävä parannus voimassa olevaan lastensuojelulakiin nähden. Lasten ja perheiden osallisuutta ei huomioida esityksessä riittävästi. On hyvä huomata, että palvelun tarvitsijoina ja asiakkaina ovat lapsen lisäksi myös vanhemmat ja usein koko perhe. Vahvempi suuntaus varhaisen tuen palveluihin ja moniammatillisuuden vahvistaminen ovat ajatuksena kannatettavia. Samalla kun lapsen perusoikeuksiin kajoamisesta säädettäisiin pykäläkohtaisesti täsmällisemmin, ne vahvistaisivat myös työntekijän oikeusturvaa. Muutokset nostavat myös näkyviin vaativan sijaishuollon resursointikysymykset. Lapsen perusoikeuksien toteutumisen turvaamistoimet vaativat onnistuakseen kokonaisvaltaista, huolellista arviointia lapsen yksilöllisistä tuen ja avun tarpeista sekä lapsen läheisverkoston resursseista osallistua ja/tai kannatella lasta ja hänen perhettään muutospyrkimyksissä. Tällöin arvioinnin tulisi kohdistua erityisesti lastensuojelun henkilöstöä koskeviin kysymyksiin, kuten työntekijöiden riittävyyteen, ammatillisen osaamiseen / erityisosaamisen laatuun ja määrään, moniammatillisen tiimityön toteutumiseen, integroitujen palvelujen saatavuuteen ja lastensuojelutyön kehittämistarpeisiin. Esityksessä tulisi vielä konkretisoida, mitä tarkoitetaan moniammatillisuudella, asiantuntijuudella tai erityisosaamisella. Viranomaisten monialainen yhteistyövelvoite ei ole riittävä vastataksaan tarpeeseen esimerkiksi siitä, että sosiaalityöntekijällä olisi käytettävissään lapsen kasvun ja kehityksen tai lääketieteen asiantuntemusta arvioinnin ja päätöksenteon tueksi. Esityksessä tulisi ottaa vahvemmin kantaa siihen, miten sosiaalityöntekijälle järjestetään varsinkin avohuollossa mahdollisuus konsultointiin ja aitoon moniammatilliseen yhteistyöhön. Esimerkiksi perheneuvolatyössä on saatu vuosikymmenien aikana hyvää kokemusta sosiaalityöntekijä-psykologi -työparityöskentelystä. Riittävä resursointi ja lisäkoulutus asiakastyön vaatavuuteen nähden, mahdollisuudet säännölliseen konsultaatioon ja työnohjaukseen sekä läpinäkyvyys lastensuojelun ammatillisissa käytännöissä ja toimimisen tavoissa edesauttavat työntekijöiden työssä jaksamista ja sitoutumista työtehtäviin. Täsmäntävät säädökset vahvistaisivat eettisesti kestäväää sosiaalialan ammatillista toimintaa. Lapsen kuuntelua ja tunteiden käsittelyä yhdessä lapsen kanssa voisi tuoda esityksessä vahvemmin esiin. Lapselle tulisi sanoittaa tehtyä toimenpidettä useammin kuin kerran sosiaalityöntekijän kanssa käydyssä keskustelussa (nykyisen lain velvoite). Lapsen kanssa rajoitustoimenpiteen kokemuksellinen käsittely olisi syytä tuoda vahvemmin ja velvoittavampana esiin, sillä kyse ei ole pelkästään lapsen kuulemisesta, vaan käsittely tarjoaa mahdollisuuden myös lapsen osallisuuden vahvistamiselle sekä mielipiteen esittämislle ja selkeyttämislle vuoropuhelussa aikuisten kanssa. Lapselle ja henkilöstölle tulisi mahdollistaa tilanteiden käsittely myös sijaishuoltopaikan arjen ulkopuolella lapsen kasvuun ja kehitykseen sekä kriisi- ja traumatyöhön perehtyneen ammattilaisen kanssa, mikäli lapsi ei koe riittäväänä tai mahdollisena asioiden käsittelyä sijaishuoltopaikan henkilöstön kanssa, tai rajoitustoimenpiteet synnyttävät valtataistelua ja niihin joudutaan toistuvasti turvautumaan.

23 b. Muutosehdotus pykälään x:

13 b §, 1 momentti: Lastensuojelun asiakkaana olevalle lapselle on nimettävä hänen asioistaan vastaava sosiaali-työntekijä (lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä), jonka tulee olla sosiaalihuollon ammattihenkilöistä anne-tussa laissa (817/2015) tarkoitettu sosiaalihuollon ammattihenkilö. Lapselle pyritään turvaamaan sama sosiaali-työntekijä koko lastensuojelun prosessin ajan.

23 a. lisäysehdotus 7.4 Sosiaalihuoltolaki 18 a §. Perhekuntoutus.

Perhekuntoutuksen määrittely on kuvattu lapsen ja ydinperheen ympärille. Tähän tulisi lisätä lapsen ja perheen läheisverkosto, joka on jo olemassa, mutta tulisi näkyväksi säätämällä sen selvittämisestä ja tukevasta resurssista, jonka voi valjastaa mukaan erilaisin verkostotyön menetelmin.

23 b. lisäysehdotus pykälään 15 a § 2. mom. ”Keskeisiä yhteistyötahoja ovat päivähoito- ja neuvolapalvelut sekä koulu- ja nuorisotoimi sekä opiskeluhuollon palvelut.” Tähän luetteloon tulisi lisätä terveydenhoito niin peruspalveluista kuin erityispalveluistakin (neurologiset ja psykiatriset palvelut).

26 a §, 1 momentti: Arvioinnin tekemiseksi sosiaalityöntekijä voi tarvittaessa olla yhteydessä lapselle läheisiin henkilöihin sekä eri yhteistyötahoihin ja asiantuntijoihin siten kuin sosiaalihuoltolain 41 §:ssä säädetään. Sosiaalityön-tekijällä tulee olla mahdollisuus hyödyntää arvionsa tueksi moniammatillista asiantuntijuutta myös lastensuojelulain 14§ määritellyllä tavalla.

60 §, 1§: Lisäksi vaativan sijaishuollon laitoksella on oltava lääketieteen, psykologian ja sosiaalityön asiantuntemuksen omaavia ammattilaisia osana henkilöstöä vaativan sijaishuollon toteuttamista ja seurantaa varten.

23 c. Muutosehdotus pykälän x perusteluihin:

-

Miettinen Maija
Valtakunnallinen sosiaali- ja terveysalan eettinen neuvottelukunta ETENE